

**TURUN
YLIOPISTO**

Asenteen käsite sosiologiassa halki historian ja sen käyttö nykytutkimuksessa

Katsaus yhteen sosiologian käsitteen historiaan

Laatija:

Saku Lehtoniemi

15.5.2025

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Sosiaalitieteet

Tekijä: Saku Lehtoniemi

Otsikko: Asenteen käsite sosiologiassa halki historian ja sen käyttö nykytutkimuksessa

Ohjaaja: Sosiaalitieteiden yliopiston lehtori Michael Laakasuo

Sivumäärä: 30 sivua

Päivämäärä: 15.5.2025

Tiivistelmä:

Tämä tutkielma pyrkii selvittämään, miten asenne määritellään sosiologiassa ja miten sitä käytetään tieteellisenä käsitteenä nykytutkimuksessa. Määritelmiä etsitään sosiologisista teoreettisista teksteistä yhteensä kymmeneltä vuosikymmeneltä 1910-luvulta alkaen. Tässä historiakatsauksessa todettiin, että asenne on tullut määritellyksi sosiologiassa kunnolla vasta 2010-luvulla. Katsauksen lopputuloksena syntyvää asenteen nykyaikaista määritelmää käytetään vertailupohjana käsiteanalyysissä. Analysoitavana olevat viisi artikkelia edustavat pohjoismaista sosiologista terveydenhuoltoa koskevien asenteiden tutkimusta. Analyysissä tutkitaan, miten kukin tutkimusartikkeli määrittelee ja operationalisoi asenteen. Tästä selviää, että historiakatsauksessa löydetty uusin sosiologinen asenteen määritelmä ei ole levinnyt laajaan käyttöön. Asenne jää useammin määrittelemättä ja operationalisoinnin tulkitseminenkin antaa vaihtelevia tuloksia käsitteen ymmärtämisestä. Lopussa todetaan asenteen olevan vielä yleiskielisyyden ja tieteellisen käsitteen välimaastossa pohjoismaisessa terveydenhuoltoon kohdistuvien asenteiden sosiologisessa tutkimuksessa.

Avainsanat: asenne, historiakatsaus, käsiteanalyysi

Tekoälyn käyttö:

Tätä tutkielmaa tehtäessä tekoälyä käytettiin apuna tiedonhaussa. ChatGPT-tekoälyä pyydettiin etsimään lähteitä hakukomennolla ”mitä eroja asenteen käsitteellä sosiaalitieteissä (etenkin sosiologiassa) verrattuna psykologiaan, ehdota lähteitä”. Ehdotetut teokset sitten etsittiin ja tarkistettiin Turun yliopiston Volter-tietokannasta, ja sopivimpia käytettiin perustelevaan tutkimusta johdannossa sekä esittelemään psykologisia näkökulmia historiakatsauksessa.

Scopus AI -tekoälyä käytettiin etsimään analysoitavia artikkeleita pyytämällä sitä etsimään pohjoismaisia sosiologisia tutkimuksia asenteista julkista terveydenhuoltoon kohtaan hakukomennolla ”sociological research concerning attitudes towards public healthcare in the Nordic countries”. Näin löydettyt artikkelit tulivat Scopus-tietokannasta ja olivat vertaisarvioituja.

Sisällys

1. Johdanto.....	5
2. Katsaus historiaan.....	7
2.1. Asenne psykologiassa.....	7
2.2. Asenne sosiologiassa.....	9
2.2.1. 1910–1950-luvut.....	9
2.2.2. 1960–2010-luvut.....	10
3. Tutkimusasetelma.....	14
3.1. Menetelmä ja tutkimuskysymykset.....	14
3.2. Analysoitavat artikkelit.....	15
4. Analyysi.....	17
4.1. Asenteen määritelmät.....	17
4.2. Asenteen operationalisointi.....	19
5. Tulokset.....	25
6. Johtopäätökset.....	27
Lähteet.....	29
Tieteelliset lähteet.....	29
Historiakatsaus.....	29
Analyysiaineisto.....	30
Muut tieteelliset lähteet.....	30
Ei-tieteelliset lähteet.....	30

1. Johdanto

Asenne: asennoituminen, suhtautuminen, asennoitumis-, suhtautumistapa, kanta. Näin Kielitoimiston sanakirja määrittelee yleiskielen sanan asenne. (Kotimaisten kielten keskus & Kielikone Oy 2024.) Asenne onkin yleisesti käyttäytymiseen yhdistetty asia. Arkipuheessa sitä ei kuitenkaan tarvitse määritellä tarkemmin, ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa vastapuolen oletetaan ymmärtävän, mitä sanalla tarkoitetaan. Tieteessä asiat kuitenkin usein poikkeavat arkisesta. Ihmisten asenteet ovat yksi monista mahdollisista tutkimuskohteista, etenkin sosiaalitieteissä. Tieteentekijöiden tulee kuitenkin osata määritellä, mitä he oikeastaan tutkivat. Jokainen tieteellinen käsite on määriteltävä kunnolla. Mitä asenne tarkoittaa esimerkiksi sosiologiassa?

Sosiologisia näkökulmia asenteesta on vaikea löytää. Teoreettiset tekstit mainitsevat asenteen usein, mutta tarkkoja tieteellisiä määritelmiä käsitteelle ei varsinaisesti anneta. Asenteet mainitaan usein eri ilmiöistä puhuttaessa ja pohdittaessa niiden vaikutuksista toisiinsa, mutta kysymykseen ”mikä on asenne” ei vastata lainkaan. Esimerkiksi asenteiden vastavuoroisuus ja sosiaalisuus nähdään sosialisatioprosessin tuloksena (Berger & Luckmann 1966), mutta mikä tuo tulos oikeastaan on, jää kertomatta. Asenteesta myös erotetaan ”*luonnollinen asenne*” (engl. natural attitude), jolla tarkoitetaan ihmisten yleisesti kokemiin asioihin perustuvaa ja arkikielistä maalaisjärkeä (Berger & Luckmann 1966). Asenne mainitaan usein yhteydessä johonkin toiseen, ilmeisesti suositumpaan, käsitteeseen. Se mainitaan ohimennen esimerkiksi arvojen ilmenemismuotona (Sayer 2011). Myös asenteiden omaksumisen merkitys ihmisen minuuden kannalta tiedostetaan, ja ne erotetaan esimerkiksi arvoista ja näkökulmista (Jenkins 2014), mutta itse asenteen käsite jää määrittelemättä.

Laadukkaan tutkimuksen kannalta on tärkeää määritellä ja erotella eri käsitteet toisistaan. Arvoilla, tunteilla, uskomuksilla ja asenteilla voi kaikilla olla täysin eri syitä taustallaan (Voas 2014). Useampi käsite voi myös auttaa rajaamaan tutkimusta, jotta saadaan uutta tietoa juuri tietystä ilmiöstä. Siksi tässä kandidaatintutkielmassa pyritään selvittämään asenteen merkitystä sosiologiassa. Koska asenteita voidaan tutkia todella monessa kontekstissa, tässä tutkielmassa analysoidaan vain tutkimuksia, jotka käsittelevät pohjoismaisia asenteita julkista terveydenhuoltoa kohtaan. Tämä rajaus helpottaa aineiston keräämistä, sillä muuten tutkimuksia olisi liikaa tarjolla. Analysoitavien asennetutkimusten kohteeksi valikoitui pohjoismainen julkinen terveydenhuolto tutkielman tekijän oman kiinnostuksen lisäksi myös siksi, että verovaroin rahoitettavan terveydenhuollon voidaan olettaa herättävän voimakkaita ja näkyviä asenteita.

Ennen kuin voidaan analysoida asenteen merkitystä sosiologisessa nykytutkimuksessa, on selvitettävä, miten asenne määritellään tieteenalalla. Tämä suoritetaan tässä tutkielmassa historia-katsauksen avulla. Katsauksessa käydään läpi yksi sosiologinen teksti jokaiselta vuosikymmeneltä, yhtä pois lukien, 1910-luvulta 2010-luvulle. Näiden tekstien perusteella muodostetaan sosiologinen asenteen määritelmä. Tähän sitten verrataan, miten nykytutkimuksessa asenne määritellään vai määritelläänkö lainkaan. Lisäksi analysoidaan nykytutkimuksen tapoja operationalisoida asenne, jotta saadaan parempi kuva käsitteen asemasta tutkimuksessa.

2. Katsaus historiaan

Tiede on jatkuvasti kehittyvää, ja kehitys koskee kaikkia sen osa-alueita. Tutkimusmenetelmiä, tieteen etiikkaa ja käytettyjä käsitteitä pohditaan, ja ne kehittyvät ajan myötä. Asenne ei poikkea tästä ja seuraavaksi käydään läpi, miten se on kehittynyt halki historian sosiologisesta näkökulmasta katsottuna. Kuten monet muutkin tieteelliset käsitteet, asenne on tunnettu monella tieteenalalla, kuten esimerkiksi viestintä- ja valtiotieteissä, sosiologian lisäksi (Oskamp & Schultz 2005). Asenteen käsite on yleisesti nähty enemmän psykologiaan kuuluvana, ja psykologit ovat ottaneet sen haltuunsa (Voas 2014). Tästä syystä tehdään ensin lyhyt katsaus psykologisesta näkökulmasta. Vaikka tässä tutkielmassa ei ole pääasiallisena tavoitteena vertailla sosiologian ja psykologian eroja asenteen käsitteen määrittelyssä ja käytössä, on silti hyödyllistä tiedostaa tieteenalojen erot. Tämä auttaa keskittymään sosiologisen näkökulman erityispiirteisiin asenteen määrittelyä analysoitaessa.

2.1. Asenne psykologiassa

Varhaisemmissa asenteen psykologisissa määrittelyissä asenne on nähty yhtenä yksilön toiminnan alkutekijöistä. Asenteet ovat yksilön sisäisiä prosesseja, jotka käyvät ilmi havainnoitavassa toiminnassa, joten ne on asetettu behavioristiseksi käsitteeksi. (Mead 1934.) Esimerkiksi George Mead (1934) kuvailee yksilön asenteiden olevan jatkuvasti ”*eleiden keskustelun*” (engl. conversation of gestures) kohteena ja vuorovaikutuksessa toisten ihmisten asenteiden kanssa. Asenteet ovat tässä käsityksessä jatkuvasti reagoimassa. Yksilöiden asenteet toimivat vastavuoroisesti ärsykkeinä toistensa asenteille. Ainoa poikkeus tälle loputtomalle vastavuoroisuuden tuomalle muutokselle ovat ”*perustavanlaatuiset asenteet*” (engl. fundamental attitudes), jotka muuttuvat hitaasti. (Mead 1934.) Tämän määritelmän sosiaalisuutta vahvistaa myös varsinaisesta sosiaalisesta asenteesta erotettavat uskonnollinen ja taloudellinen asenne. Uskonnollinen asenne toimii kuin sosiaalinenkin asenne, mutta toisen ihmisen sijaan sen kohteena on jokin jumalolento (engl. deity) (Mead 1934). Taloudellisen asenteen tehtäväksi vuorostaan jää talouteen kuuluvan vaihdon mahdollistaminen. Taloudellinen asenne pakottaa yksilön huomioimaan vaihdon toisen osapuolen asenteen vaihtotilanteen onnistumiseksi. (Mead 1934.) Tässä määritelmässä asenne on kaiken sosiaalisen toiminnan alullepanija ja ylläpitäjä.

Psykologit ovat myöhemmin tehneet laajemmankin katsauksen asenteen käsitteeseen ja sen kehitykseen (Oskamp & Schultz 2005). Sosiaalitieteellisessä näkökulmassa asenne nähdään kuvainnollisesti ”*mielen ryhtinä*” (engl. posture of the mind) (Oskamp & Schultz 2005). Asenne voidaan nähdä yksinkertaisena tai arvioivana ilmiönä. Yksinkertaisena asenne ilmenee, kun asioista pidetään tai ei pidetä. Arvioivassa määritelmässä ne esiintyvät taipumuksina suotuisaan tai epäsuotuisaan suhtautumiseen eri asioita kohtaan. (Oskamp & Schultz 2005.) Pääasiallisesti asenne nähdään valmiutena vastata asenteen kohteeseen, kuten esimerkiksi terveydenhuoltoon (Oskamp & Schultz 2005). Kolmiosaisessa näkökulmassa asenteen myös nähdään rakentuvan kolmesta eri osasta, jotka kukin vastaavat erilaisiin asenteen kohteisiin. Affektiivisuus osa vastaa tunteisiin asenteen kohteena. Kognitiivisuus vuorostaan uskomuksiin ja ideoihin, ja lopuksi käytökseen liittyvä osa vastaa toisten ihmisten käytöksen ollessa asenteen kohteena. (Oskamp & Schultz 2005.)

Kolmiosainen näkökulma on sittemmin todettu puutteelliseksi, sillä asenteen eri osat korreloivat keskenään, eikä jokainen asenne edes omaa kaikkia kolmea osaa (Oskamp & Schultz 2005). Myöhempi erillisten kokonaisuuksien näkökulma toteaa affektiivisen, kognitiivisen ja käytökseen liittyvien osien olevan toisistaan erillisiä. Tässä näkökulmassa asenteeseen voi vaikuttaa vain yksi tai useampi kolmesta osasta. (Oskamp & Schultz 2005.) Affektiivisuus nähdään eniten asenteen luontaisena ilmenemisenä. Kognitiiviset asenteet nähdään pikemminkin uskomuksina, ja käytökseen liittyvät vuorostaan käyttäytymisaikomuksina. (Oskamp & Schultz 2005.)

Abstraktimman näkökulman tarjoaa piilevä prosessi, jonka mukaan asenne on päätelty tapahtumaketju yksilön sisäisten toimintojen ja havainnoitavan toiminnan välissä (Oskamp & Schultz 2005). Näkökulmassa tiedostetaan affektiivinen, kognitiivinen sekä käytökseen liittyvä osa yksilön sisällä, ja asenteen uskotaan voivan syntyä yhdestä tai kaikista osista (Oskamp & Schultz 2005). Asenne on kuitenkin vain tuo pääteltävä osa näkymättömän ja näkyvän välillä. Se on jotain oletettua ja abstraktia. Psykologian asenne jääkin yksilön sisäiseksi asiaksi, jonka sosiaalinen puoli ilmenee vain sen ollessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten asenteiden kanssa.

2.2. Asenne sosiologiassa

Tämän tutkielman katsaus sosiologiseen asenteen määrittelyn historiaan kattaa noin sata vuotta. Jotta tutkielma olisi kirjoitusaikaansa nähden ajankohtainen, tullaan tässä analysoitava artikkeliaineisto kattamaan viimeiset kymmenen vuotta, vuodet 2015–2025. Tästä syystä historiakatsaus aloitetaan 1910-luvulta ja päättyy 2010-luvulle, mikä tarjoaa tämän tutkielman laajuuden kannalta riittävän kattavan katsauksen käsitteen historiaan. Katsauksessa huomioidaan yksi sosiologinen teos jokaiselta vuosikymmeneltä, pois lukien 1980-luku. Pitkästä etsinnästä huolimatta ei löydetty 1980-luvulla julkaistua ja tähän katsaukseen sopivaa teosta. Tämä herättää kysymyksiä siitä, miksi kyseiseltä vuosikymmeneltä ei löydy asenteen sosiologista pohdintaa. Valitettavasti tässä tutkielmassa ei voida pureutua tähän tarkemmin. Keskitytään sen sijaan niiden kymmenen vuosikymmenen tuotoksiin, jotka aineistonkeruussa löydettiin.

2.2.1. 1910–1950-luvut

Jo 1910-luvulla asennetta määriteltäessä se erotettiin mielen käsitteestä ja täten tehtiin samalla ero sosiaalisen ja biologisen välillä (Bernard 1917). Eronteko on tärkeä, sillä se auttaa sosiologista käsitystä erottumaan muista tieteenaloista. Asenne määriteltiin sosiaalisesti ilmeneväksi sekä muiden ihmisten näkökulmia ja standardeja todistamalla muodostuvaksi asiaksi (Bernard 1917). Lapsi voi esimerkiksi katsoa, miten vanhempi käyttäytyy kohdatessaan jonkin vastoinikäymisen, ja ottaa hiljaa mallia tästä. Asenteiden erot näkyvät käyttäytymisessä, eivätkä biologisissa tekijöissä (Bernard 1917).

Myöhemmin alettiin pohtia tarkemmin asenteiden mitattavuutta. Todettiin, että asenteita ei voida kuvailla numeerisesti. Sen sijaan ne nähtiin jatkumona, jolle ihmiset voidaan asettaa mielipiteidensä perusteella. (Thurstone 1928.) Mieliapiteestä tuli asenteeseen liitetty käsite, ja sitä alettiin pitämään asenteen sanallisena ilmaisutapana, asenteen symbolina (Thurstone 1928). Sosiologisen asenteen keskeinen piirre, sosiaalisuus, pysyi esillä. Asenne oli edelleen jotain, mikä voidaan havainnoida ja ilmaista vuorovaikutustilanteissa, kuten ihmisten keskustellessa ajankohtaisista asioista. 1920-luvun lisäys asenteen käsitteen pohdintaan tuli mitattavuuden arvioinnissa, kun mielipide ja asenne todettiin molemmat vaikeasti mitattaviksi, sillä niitä ei voida kuvailla numeerisesti (Thurstone 1928).

1930-luvulla Richard LaPiere laajensi asenteen käsitettä, esittelemällä esimerkiksi asenteen alakäsitteen ”*mitattu asenne*”. Tällä hän viittaa kyselyillä kerättyihin vastauksiin (LaPiere 1938). Uusi alakäsite voi auttaa monipuolistamaan tutkimusta. Asenteita voidaan tutkia monin tavoin, joten käsitteen eritteleminen aineiston keräystavan mukaan helpottaa erottelemaan tutkimuksia toisistaan. Mitattu asenne ei LaPieren mukaan korvaa, mitä hän kutsuu, ”*varsinaiseksi asenteeksi*” (engl. *actual attitude*). Valitettavasti hän jättää tämä varsinaisen asenteen määrittelymättä. (LaPiere 1938.) Asenteen yleisempää määrittelyäkin tehdään. LaPiere (1938) näkee asenteen symbolisena vastauksena symbolisiin tilanteisiin. Esimerkiksi jonkun ärsyttävänä koetun ihmisen nimeen voidaan reagoida ilmaisemalla inhoa. Tällä tavoin määriteltäessä asenne esiintyy vielä enemmän juuri sosiaalisena ilmiönä, sillä symbolit ja symbolisoiminen ovat varsin käytettyjä käsitteitä sosiaalisten ilmiöiden kuvailemisessa.

Vuosisadan puoliväliä lähestyttäessä asenteen määrittelyminen hiipuu jonkin verran, ja käsitteen mitattavuus saa vielä enemmän huomiota. Daniel Dayn (1940) mukaan asenteita voidaan tutkia neljällä eri tavalla: tilannekohtaisesti, mielipidekyselyillä sekä joko sattumanvaraisilla tai kokeellisilla asteikoilla. Nämä kaikki menetelmät perustuvat varsin tulkinnanvaraiseen asenteen käsitteeseen, sillä ne eivät tarjoa yleisesti käytettävää tieteellistä käsitettä. Day (1940) ei tarjoa käsitteelle määritelmää, jota voitaisiin käyttää sosiologisessa tutkimuksessa. Asenteen määrittely jää pikemminkin sen varaan, miten se eri tutkimuksissa päätetään operationalisoida. Dayn (1940) neljässä tutkimustavassa asenne on lähinnä yleiskielinen sana, ja sen suurempi merkitys on haastateltavien tulkinnan varassa.

1950-luvulla asenteen määrittelyä voidaan sanoa kokeneen kolauksen, kun Arnold M. Rose yhdisti arvon ja asenteen käsitteet. Hän kuvaa arvojen olevan yksilön asenteita erilaisia aineettomia ja aineellisia objekteja kohtaan. (Rose 1956.) Arvoa ja asennetta käytetään tekstissä samaa tarkoittavina sanoina. Tämä heikentää asenteen asemaa omana tieteellisenä käsitteenä. Käsitettä alettiin määrittelyä paremmin vasta 1950-luvun jälkeen.

2.2.2. 1960–2010-luvut

Percy S. Cohen tekee suuren työn asenteen määrittelyksi ja erottaa tämän katsauksen osalta ensimmäisenä asenteen omaksi tieteelliseksi käsitteekseen. Hänen mukaansa asenteet ovat taipumuksia nähdä asioita tietyllä tavalla ja toimia niiden mukaisesti. (Cohen 1966.) Asenne on

myös verrattavissa motiiveihin, mutta eroaa niistä analyttisellä tasolla, sillä siinä missä motiivin oletetaan perustuvan tiedostettuun tai tiedostamattomaan tavoitteeseen, asenne on taipumus, jonka oletetaan ohjautuvan eri kohteisiin tavoitteista riippumatta (Cohen 1966). Kun ihminen siis tekee oletuksen toisen ihmisen asenteesta jotakin asiaa kohtaan, hän ei samalla oletakaan kääntäenlaista tavoitetta tuon asenteen rinnalle. Esimerkiksi kielteisen asenteen maahanmuuttajia kohtaan ei oletettaisi perustuvan vaikkapa tavoitteelle vähentää veroja. Asenne ohjaa käyttäytymistä taipumuksina, eikä tavoitteilla ole tässä merkitystä. Arkitilanteissa asenne oletetaan yksilön käyttäytymisen perusteella (Cohen 1966). Asenteilla on kuitenkin oma paikkansa myös sosiologiassa, vaikka Cohenin (1966) mukaan ne eivät itsessään voi toimia tutkimuksen lopullisena kohteena. Niiden aseman tutkimuksessa oikeuttaa aina oletus siitä, että asenteet ennustavat käyttäytymistä. Cohen kuitenkin tarkentaa, ettei käyttäytymistä voida tutkia, ja tämän jälkeen tehdä tulosten perusteella oletuksia asenteista, jotka ennustaisivat tutkittua käyttäytymistä. (Cohen 1966.) Voitaisiin siis esimerkiksi olettaa, että myönteinen asenne vapaaehtoistyötä kohtaan voisi johtaa siihen osallistumiseen. Ei kuitenkaan voitaisi tehdä toista oletusta siitä, että vapaaehtoistyöhön osallistuminen kertoisi myönteisestä asenteesta sitä kohtaan.

Tämä määritelmä asenteista käytöksen ennustajina sai myös kritiikkiä. Väitettiin, etteivät asenteet voi ennustaa käyttäytymistä, sillä käyttäytyminen rakentuu sosiaalisten rakenteiden rajoissa, ja asenteetkin ovat näiden rakenteiden tulosta (Cohen 1966). Samojen puitteiden mukaan rakentuvat ilmiöt eivät voisi ennustaa toisiaan. Cohen kirjoittaa vielä enemmän asenteen asemasta tutkimuksessa, jakuinka käsitettä on kritisoitu, mutta tässä katsauksessa keskeisin osa on hänen määritelmänsä. Asenne on taipumuksellinen tila, joka ohjaa käytöstä. (Cohen 1966.)

1970-luvulla asenteen määritelmälle tehtiin kolme tarkennusta. Ensimmäinen erotti aikaansaavat sanalliset asenteet, kuten vastaukset haastatteluihin ja kyselyihin, spontaaneista sanallisista asenteista eli yksilön ilmaisutavoista sosiaalisissa tilanteissa (Schuman & Johnson 1976). Tämä erotus voi auttaa ymmärtämään, miten mahdollinen harkinta-aika voi vaikuttaa asenteen ilmaisemiseen. Kyselyissä ei yleensä ole aikarajaa vastaamiselle, mutta sosiaalisissa tilanteissa asiat ilmaistaan helposti vähemmän harkitusti. Toinen tarkennus erottaa käyttäytymisen taustalla olevat piilevät asenteet aikaansaaduista ja mitattavista asenteista (Schuman & Johnson 1976). On mielenkiintoista huomioda, ettei osaa asenteista voida tutkia, sillä ne ovat piileviä, mutta niiden silti oletetaan vaikuttavat käyttäytymisen taustalla. Viimeinen tarkennus erottaa toisistaan asenteen, joka edustaa kaikkia kyselyiden reaktioita, jotka eivät perustu faktoihin vaan esimerkiksi uskomuksiin, ja tarkemman asenteen, joka toimii vastauksena jollekin tietylle

kohteelle (Schuman & Johnson 1976). Nämä kolme tarkennusta korostavat asenteen monipuolisuutta käsitteenä. Samalla asenteen asema tieteellisenä käsitteenä vahvistuu, sillä yleiskielen sanoja ei määritellä yhtä tarkasti. Howard Schumanin ja Michael P. Johnsonin (1976) mukaan asenne voidaan rajata vain kyselyiden ja haastattelujen vastauksiksi, ja käyttäytyminen ja toiminta vuorostaan edustavat kaikkea muuta ihmisen toimintaa. Tällöin asenteet ovat ilmaisua, eivät käyttäytymistä.

Vaikka 1980-luvulta ei löytynyt lähdettä asenteen määrittelemisestä, prosessi jatkui heti 1990-luvun alussa. Asenteen taipumuksellinen luonne tekee paluun, kun Duane F. Alwin ja Jon A. Krosnick (1991) esittivät asenteen olevan piilevä ja huomaamaton ennakkotaipumus vastata joko positiivisesti tai negatiivisesti asenteen kohteeseen. He näkivät asenteet taipumuksina hyväksyä tai paheksua, lähestyä tai välttää sekä olla tyytyväinen tai tyytymätön (Alwin & Krosnick 1991). Taipumuksellisuuden esiintyminen asenteen määrittelemisessä on mielenkiintoista, sillä se korostaa asenteen asemaa jonakin käyttäytymistä ohjaavana tekijänä. Taipumuksellisuus kuitenkin viittaa myös siihen, että tämä ohjaus ei olisi pakottavaa ja että yksilö voi edelleen valita toimia toisin. Taipumuksia voi vastustaa etenkin, jos on niistä tietoinen. Esimerkiksi ihminen, joka tiedostaa paheksuvansa tietynlaista ajamista, kykenisi todennäköisesti estämään itseään painamasta autonsa torvea äkkipikaisesti.

2000-luvulla asenteen määritteleminen ei valitettavasti saanut suurta huomiota, mutta ainakin käsitteen merkitys tieteessä huomioitiin tiedostamalla sen asema tärkeänä tutkimuskohteena neljällä eri tieteenalalla. Nämä tieteenalat ovat psykologia, valtiotiede, viestintätutkimus ja sosiologia. (Oskamp & Schultz 2005.) Vaikka asenteen käsitettä ei määriteltäisikään joka vuosikymmenellä, on silti tärkeää jatkaa siitä puhumista tieteellisessä kirjallisuudessa. Asenne tiedostetaan osaksi sosiologiaa, ja kyselyt ja haastattelut tuodaan ilmi niiden tärkeänä mittaamisen ja tutkimuksen tapana (Oskamp & Schultz 2005).

2010-luvulle tultaessa David Voas tarjoaa tämän katsauksen tuoreimman määritelmän asenteen käsitteelle sosiologiassa. Tämä määritelmä asettaa itsenä välittömästi erilleen edeltäjistään toteamalla, etteivät asenteet ole ennakkotaipumuksia vaan arviointeja (Voas 2014). Nämä arvioinnit tai päätökset (engl. judgements) voivat vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen, mutta tästä ei ole varmuutta (Voas 2014). Voasin (2014) määritelmä myös ilmaisee yhteyden asenteiden ja arvojen välillä toteamalla asenteiden toimivan arvojen ilmaisutapana. Hänen mukaansa arvot ovat piileviä ja kohdistuvat abstrakteihin asioihin toisin kuin asenteet, jotka vuorostaan ovat

havainnoitavia ja kohdistuvat konkreettisiin asioihin (Voas 2014). Tällä tavalla laajempia ilmiöitä koskevat arvot voivat tulla ilmi yksilön toiminnassa yksittäisissä tilanteissa. Asenteiden arvioiva luonne voi ohjata sitä, miten yksilö reagoi eri asioihin. Arvot ovat taustalla, ja asenteet näkyvät ulospäin. Voasin määritelmässä asenne jaetaan kahteen ilmenemistapaan. ”*Ohjailevat arviot*” (engl. prescriptive evaluations) ilmaisevat, miten yksilö uskoo, että kaikkien ihmisten tulisi käyttäytyä ja toimia. ”*Arvioidut päätökset*” (engl. evaluative judgements) sen sijaan ilmaisevat, mikä on yksilön mielestä oikein tai hyvää ja mikä väärin tai pahaa. (Voas 2014.) Nämä kaksi asenteen ilmenemistapaa voivat ohjata käyttäytymistä, mutta Voas (2014) itsekin toteaa, että lisää tutkimusta aiheeseen tarvitaan.

3. Tutkimusasetelma

Kun yritykset määrittellä asenteen käsite sosiologisesti on nyt käyty läpi kymmeneltä vuosikymmeneltä, mikä on lopputulos? Lopulta asenteen merkitys sosiologiassa on ensisijaisesti käyttäytymisen selittäminen. Asenne nähdään taipumuksellisenä tilana (Cohen 1966, Alwin & Krosnick 1991) sekä yleisinä arviointeina (Voas 2014). Tässä tutkielmassa käytetään uusinta määritelmää eli Voasin (2014) versiota, jonka mukaan asenne on arkinen arviointi. Tämän määritelmän mukaan ihmiset tekevät arviointeja eri asioista, ja nämä arvioinnit perustuvat arvoihin ja voivat ohjata toimintaa. Tähän määritelmään tullaan vertaamaan analysoitavien artikkelien tapoja määrittellä asenne ja määritelmästä tullaan tästä eteenpäin käyttämään termiä *arvioiva asenne*.

3.1. Menetelmä ja tutkimuskysymykset

Seuraavaksi siirrytään analysoimaan asenteen käsitettä sosiologisessa nykytutkimuksessa. Jotta tämä tutkielma pysyisi sopivan mittaisena, tehtiin analysoitavan materiaalin keräämisessä rajaus artikkelien aiheiden perusteella. Analysoitaviksi artikkeleiksi valittiin vain tutkimuksia, jotka käsittelevät ihmisten asenteita pohjoismaista julkista terveydenhuoltoa kohtaan mahdollisimman sosiologisesta näkökulmasta. Valitettavasti tämän tutkielman koon ja resurssit huomioon ottaen, aiheajauksen oli oltava kapea. Toivottavasti jatkossa voidaan tutkia lisää, toteutuuko asenteiden määrittäminen eri tavalla tutkittavien asenteiden kohdetta vaihdettaessa.

Nykytutkimuksella tarkoitetaan tässä tutkimusartikkeleita, jotka on julkaistu vuosien 2015 ja 2025 välillä. Tämä rajaus tehtiin, jotta tutkielma olisi julkaisuaikanaan mahdollisimman ajankohtainen. Analyysimenetelmänä käytetään historiallista käsiteanalyysiä, eli historiakatsauksen tulosta verrataan nykytutkimuksen tapaan määrittellä asenne tieteellisessä tutkimuksessa. Lisäksi arvioidaan myös tapoja operationalisoida asenne, jotta saadaan parempi kuva asenteen asemasta sosiologisessa tutkimuksessa. Tämä kiteytyy tutkielman tutkimuskysymyksissä:

1. Miten asenteen käsite määritellään sosiologisesti nykytutkimuksessa?
2. Miten asenteen käsite operationalisoidaan sosiologisesti nykytutkimuksessa?

3.2. Analysoitavat artikkelit

Historiallisessa käsiteanalyysissä tullaan käsittelemään viittä tutkimusartikkelia, yksi jokaisesta Pohjoismaasta ja viides, joka käsittelee niitä kaikkia. Näin saadaan tutkielman koon kannalta tarpeeksi laaja kuva pohjoismaisesta sosiologisesta asennetutkimuksesta. Artikkelit löydettiin sekä Turun Yliopiston Volter-tietokannasta, että kansainvälisestä Scopus-tietokannasta. Scopus-tietokannasta artikkeleja etsittiin Scopus AI -tekoälyä apuna käyttäen. Volterissa käytettiin sekä suomenkielisiä että englanninkielisiä hakusanoja. Hakusanaketjuina oli esimerkiksi: ”(asenteet OR suhtautumi*) AND (terveydenhuol*) AND (sosiaalitieteet) AND (Pohjoisma*)” sekä ”(attitudes towards health services) AND (in Scandinavia) AND sociology”. Scopus AI -tekoälyä pyydettiin englanniksi etsimään pohjoismaisia sosiologisia tutkimuksia asenteista julkista terveydenhuoltoon kohtaan hakukomennolla ”sociological research concerning attitudes towards public healthcare in the Nordic countries”.

Suomea edustava artikkeli (Rissanen, Jurvansuu & Jalava 2024) käsittelee suomalaisten suhtautumista mielenterveysongelmiin sekä niistä kärsiviin ihmisiin mahdollisina naapureina. Tämän tutkielman kannalta kiinnostavin osa on artikkelin toisessa näkökulmassa, joka koskee suhtautumista mielenterveysongelmista kärsiville tarkoitettuja asumispalveluita kohtaan (Rissanen ym. 2024). Kyseinen artikkeli valikoitui tutkielmaan, koska se käsittelee ihmisiä lähellä olevaa ilmiötä, asumispalveluita. Mielenterveysongelmista ja päihderiippuvuudesta kärsiville tarkoitettujen asumisyksiköiden koettiin olevan tarpeeksi verrattavissa julkiseen terveydenhuoltoon, joten artikkeli soveltuu tähän tutkielmaan.

Norjaa edustava artikkeli (Joa, Hustoft, Anda, Brønnick, Nielssen, Johannessen & Langeveld 2017) tarjoaa norjalaisen näkökulman tahdosta riippumattoman hoidon herättämiin asenteisiin. Tahdosta riippumaton hoito voidaan kokea julkisten palveluiden erityisenä ilmenemismuotona. Ihmisten suhtautuminen sitä kohtaan voi olla hyvä kohde asennetutkimukselle, ja täten tutkimus koettiin sopivaksi tähän tutkielmaan.

Ruotsia edustava artikkeli (Nilsen, Schildmeijer, Ericsson, Seing & Birken 2019) käsittelee ammattilaisten asenteita muutoksiin terveystalouksissa. Artikkelin käsittelemän tutkimuksen suoritti poikkitieteellinen tutkijajoukko, jossa sosiologia oli edustettuna, joten tämän tutkielman asettamat kriteerit täyttyvät.

Tanskaa edustava artikkeli (Seibel & Renema 2021) käsittelee tanskalaisten lisäksi myös saksalaisten ja alankomaalaisten maahanmuuttajien asenteita julkista terveydenhuoltoa kohtaan. Artikkelin valikoitui tanskalaisen näkökulman takia, eikä vain Tanskaa koskevia aihe- ja aikarajaukseen sopivia tutkimuksia valitettavasti löytynyt. Artikkelin esittelemä tutkimus koskettaa julkista terveydenhuoltoa ja siihen kohdistuvia asenteita, joten se täyttää tämän tutkielman analysoitavalle aineistolle asetetut kriteerit.

Kaikkia Pohjoismaita edustava artikkeli (Blomberg, Kallio, Kroll & Saarinen 2015) valittiin, jotta saataisiin laajempi pohjoismaalainen näkökulma sosiologiseen asenteen määrittelyyn. Täten jokainen Pohjoismaa otetaan tasavertaisesti mukaan tutkielmaan. Yksi artikkeli maata kohden sekä yksi, joka edustaa kaikkia.

4. Analyysi

Analysoitavat artikkelit tarjosivat monipuolisen katsauksen siihen, miten asenne määritellään tai jätetään määrittelemättä nykytutkimuksessa. Viidestä artikkelista vain kahdessa asenne määriteltiin, ja vain yhdessä se operationalisoitiin teemahaastattelulla (engl. semi-structured interview) tarkasti muotoiltujen kysymysten ja vastausvaihtoehtojen sijaan. Seuraavaksi käydään kaikki artikkelit tarkemmin analysoiden läpi. Ensin analysoidaan asenteen määritelmiä ja määritelmien puutetta. Tämän jälkeen siirrytään arvioimaan asenteen operationalisointia.

4.1. Asenteen määritelmät

Ruotsia (Nilsen ym. 2019) ja Tanskaa edustavat artikkelit (Seibel & Renema 2021) tarjoavat asenteen käsitteelle moniulotteisen määritelmän. Ruotsia edustavassa artikkelissa (Nilsen ym. 2019) asenne määritellään kolmiulotteiseksi ja Tanskaa edustavassa (Seibel & Renema 2021) vuorostaan kaksiulotteiseksi. Erot artikkelien esittämien määritelmien välillä löytyvä näistä ulottuvuuksista.

Ruotsia edustavan artikkelin (Nilsen ym. 2019) kolmiulotteinen asenteen määritelmä jakaantuu kognitiiviseen, affektiiviseen ja aikomusten tai käyttäytymisen (engl. intentional/behavioral) ulottuvuuksiin. Artikkelissa myös määritellään jokainen ulottuvuus lyhyesti. Kognitiivisella ulottuvuudella viitataan artikkelissa mielipiteisiin ja affektiivisella vuorostaan tunteisiin. Aikomusten ja käyttäytymisen ulottuvuudella tarkoitetaan artikkelissa (Nilsen ym. 2019) toimia, jotka on joko jo tehty tai suunnitellaan tehtäväksi. Tutkimuksesta vastasi poikkitieteellinen tutkijajoukko, mikä todennäköisesti vaikutti paljon asenteen määrittelemiseen. Kolmiulotteisen asenteen eri ulottuvuudet vaikuttavat edustavan eri tieteenaloihin. Aikomusten ja käyttäytymisen ulottuvuus on lähimpänä historiakatsauksessa löydettyä *arvioivaa asennetta*, sillä molemmat olettavat asenteen vaikuttavan ihmisen käyttäytymiseen.

Tanskaa edustavan artikkelin (Seibel & Renema 2021) kaksiulotteinen asenne jakaantuu normatiiviseen ja arvioivaan ulottuvuuteen. Ulottuvuudet määriteltiin asenteiden kohteen, tutkimuksessa terveydenhuollon, suhteen: Kannatus julkista terveydenhuoltoa kohtaan määriteltiin normatiiviseksi asenteen ulottuvuudeksi, ja tyytyväisyys tarjolla olevia terveystalouksia kohtaan vuorostaan arvioivaksi ulottuvuudeksi. Tärkeä huomio Tanskaa edustavasta artikkelista

(Seibel & Renema 2021) on rajaus juuri terveydenhuoltoa koskeviin asenteisiin eli ”*terveydenhuoltoasenteisiin*” (engl. healthcare attitudes). Tutkimuksen kohteena eivät ole yleensä asenteet vaantietynlainen alaluokka, sillä kohteena on jokin tietty tarkasti rajattava asia. Rajauksesta huolimatta artikkelin terveydenhuoltoasenteiden määritelmästä voidaan tehdä tulkintoja laajemman asenteen määrittelemisestä. Esimerkiksi artikkelin käyttämä terveydenhuoltoasenne on arvioiva ja ilmaisee vastaajien näkemyksiä siitä, miten terveydenhuollon tulisi toimia. Tämä konkretisoituu kahdessa kyselykysymyksessä, jotka pyytävät vastaajia arvioimaan, kuuluuko valtion tarjota terveydenhuoltoa, ja ovatko he tyytyväisiä nykyiseen terveydenhuoltoon. Täten tämä asenteen alaluokka koskee juuri jokoja oikean ja väärän sekä toivottavan ja ei-toivotun välillä. Se asettaa pohtimaan, onko oikein, että valtion kuuluu tarjota terveydenhuoltoa ja minkä tasoinen tarjonta on toivottavaa. Kaksiulotteinen terveydenhuoltoasenne sisältää oletuksen asenteen arvioivasta ulottuvuudesta ja vastaa historiakatsauksesta todettua arvioivaa asennetta.

Suomea (Rissanen ym. 2024), Norjaa (Joa ym. 2017) ja kaikkia Pohjoismaita (Blomberg ym. 2015) edustavissa artikkeleissa asennetta ei määritellä lainkaan. Tieteellisen käsitteen sijaan sitä kohdellaan kuin mitä tahansa arkikielistä sanaa. Asenne esiintyy muiden muuttujien kohteena, eikä niinkään vaikuttavana muuttujana itse. Esimerkiksi Suomea edustavassa artikkelissa (Rissanen ym. 2024) mainitaan useasti ”*asennemuuttuja*”, mutta tätä ei kuitenkaan määritellä tarkemmin. Sen sijaan tutkimus keskittyy kertomaan, miten toiset muuttujat, kuten ikä tai poliittinen suuntautuminen, vaikuttavat asennemuuttujaan.

Norjaa (Joa ym. 2017) ja kaikkia Pohjoismaita (Blomberg ym. 2015) edustavat artikkelit ovat englanninkielisiä, ja sana ’attitude’ voidaan kääntää suomeksi asenteen lisäksi myös suhtautumiseksi. Näiden artikkelien kohdalla herääkin kysymys, tarkoitetaanko sanalla ’attitude’ enemmän suhtautumista. Koska artikkelit eivät määrittele sanaa erikseen, on vaikea tehdä selvää johtopäätöstä. Näiden kolmen artikkelin (Rissanen ym. 2024; Joa ym. 2017; Blomberg ym. 2015) kohdalla, joissa asennetta ei määritellä, on turvaututtava operationalisoinnin tulkitsemiseen. Se, millaisilla kysymyksillä tutkimuksen kohteena olevat asenteet on operationalisoitu, voi kertoa miten tutkimusten tekijät kokevat käsitteen.

4.2. Asenteen operationalisointi

Operationalisointi suoritettiin kyselyillä kaikissa paitsi Ruotsia edustavan artikkelin tutkimuksessa (Nilsen ym. 2019), jossa tämä tehtiin teemahaastattelun avulla. Osassa tutkimuksista kysymykset oli otettu valmiista kyselyaineistosta. Kysymysten ja vastausvaihtoehtojen määrässä oli vaihtelua tutkimusten välillä. Ensin analysoidaan nämä neljä kyselytutkimusta ja lopuksi teemahaastattelu.

Tanskaa (Seibel & Renema 2021) edustavassa tutkimuksessa asenteita tutkittiin kahdella kysymyksellä. Käytetyt kysymykset esitellään terveydenhuoltoasenteen määrittelemisen yhteydessä, ja samalla esitellään, mitä kumpikin kysymys pyrkii vuorollaan saamaan vastaajista irti. Ensimmäisellä kysymyksellä haluttiin tietää vastaajien suhtautuminen valtion tehtävään tarjota ja ylläpitää julkista terveydenhuoltoa (Taulukko 1). Toinen kysymys mittaa tyytyväisyyttä terveydenhuollon nykytilanteeseen (Taulukko 1). Kuten jo edeltävässä alaluvussa käytiin läpi, molemmat kysymykset ovat artikkelin terveydenhuoltoasenteen määritelmän kanssa tulkittavissa yhteensopiviksi Voasin (2014) arvioivan asenteen kanssa. Molemmat kysymykset asettavat vastaajat ilmaisemaan näkemyksiään siitä, miten jonkun toisen toimijan, tässä tapauksessa valtion, tulisi toimia, ja kokevatko he terveydenhuollon tarjoamisen oikeaksi vai vääräksi tavaksi toimia. Kahtiajakoa oikean ja väärän toiminnan välillä korostaa se, että neljä vastausvaihtoehtoa tiivistettiin tutkimuksessa kahdeksi, kyllä tai ei.

1. Kaiken kaikkiaan, pitäisikö sinun mielestäsi olla valtion velvollisuus tarjota sairaille terveydenhuoltoa?
Vastausvaihtoehdot: ”Ei todellakaan pitäisi” (1), ”ei pitäisi” (2), ”pitäisi” (3) ja ”todellakin pitäisi” (4)
2. Kaiken kaikkiaan kuinka tyytyväinen olet terveydenhuoltopalveluihin (omassa maassasi)?
Vastausvaihtoehdot: Viisi vastausluokkaa asteikolla ”erittäin tyytyväinen” (1) – “erittäin tyytymätön” (5) sekä ”en tiedä” *

Taulukko 1. Tanskaa edustavan artikkelin kyselykysymykset ja niiden vastausvaihtoehdot suomeksi käännettyinä (Seibel & Renema 2021). * Artikkelissa ei esitelty tarkkoja vastausvaihtoehtoja.

Suomea edustavassa artikkelissa (Rissanen ym. 2024) asennetta ei määritellä, joten on tehtävä oletuksia käsitteen operationalisointia tulkitsemalla. Artikkelin (Rissanen ym. 2024) tutkimuksessa operationalisointi suoritettiin ottamalla kysymykset barometriaineistosta ja liittämällä ne tutkimuksen kahteen näkökulmaan: stigmat päihderiippuvaisia ja mielenterveysongelmista kärsiviä kohtaan sekä nimby-ilmiön (engl. not in my backyard) ilmeneminen asumisyksiköitä kohtaan. Ensimmäinen kysymys liitetään stigmanäkökulmaan pyytämällä vastaajia valitsemaan annetusta listasta ne ihmisryhmät, joiden edustajia he eivät haluaisi naapurikseen (Taulukko 2). Toinen kysymys liitetään nimby-näkökulmaan, kun vastaajilta kysyttiin, herättäisivätkö suunnitelmat rakentaa naapurustoon alkoholi- tai päihderiippuvaisille tarkoitettuja asumisyksiköitä vastustusta (Taulukko 2). Molemmilla kysymyksillä tunnutaan pyrkivän saamaan vastaajat arvioimaan erilaisia ihmisryhmiä sekä mahdollisten asumisyksiköiden toivottavuutta. Kyse on suhtautumisesta tietynlaisia ihmisryhmiä kohdennettua hoitoa kohtaan. Stigma- ja nimby-näkökulmat kuitenkin tuntuvat viittaavaan enemmän ihmisten makuun kuin asenteisiin. Kysymykset eivät esimerkiksi edellytä vastaajia arvioimaan, olisiko asumisyksiköiden rakentaminen oikein tai toivottavaa toimintaa. Kyse on siitä, mitä vastaajat haluavat tai eivät halua lähelleen. Täten Suomea edustavan artikkelin (Rissanen ym. 2024) tapa operationalisoida tutkittava asia ei viittaa siihen, että asenne määriteltäisiin samoin kuin Voasin (2014) arvioiva asenne.

1. Alla on lueteltu erilaisia ihmisryhmiä. Valitse listalta kaikki ne, joita et haluaisi naapuriksesi.
Masennusta ja skitsofreniaa sairastavat sekä alkoholitit ja huumeiden käyttäjät*
2. Jos kuulisit, että naapurustoosi ollaan suunnittelemassa mielenterveyskuntoutujien/alkoholistien asumisyksikköä, herättäisikö suunnitelma sinussa vastustusta?
Vastausvaihtoehdot: ”Kyllä”, ”luultavasti”, ”luultavasti ei” ja ”ei”

Taulukko 2. Suomea edustavan artikkelin barometriaineistosta valitsevat väitteet ja kysymykset sekä niiden vastausvaihtoehdot (Rissanen ym. 2024). *Muita vastausvaihtoehtoja ei eritelty.

Kaikkia Pohjoismaita edustavan artikkelin (Blomberg ym. 2015) tutkimuksessa käytettiin kolmea väitettä viidellä vastausvaihtoehdolla, jotka tiivistettiin analyysivaiheessa kolmeen, samaa tai eri mieltä tai ei kumpaakaan. ”En tiedä” -vastaukset jätettiin pois. Koska asennetta ei määritellä, on siitäkin tehtävä tulkintoja operationalisointia analysoimalla. Tutkittavilta kysyttiin,

ovatko he samaa vai eri mieltä tai ei kumpaakaan kolmen väitteen kanssa (Taulukko 3). Vain kolmas väite viittaisi tutkimuksen käyttävän arvioivan asenteen määritelmää, sillä se laittaa vastaajat arvioimaan, ansaitsevatko ongelmansa itse aiheuttaneet ihmiset vähemmän tukea kuin mitä nykyinen tilanne tarjoaa (Taulukko 3). Tähän väitteeseen vastatessaan tutkittavien on arvioitava, mikä olisi oikein, ja miten muiden eli valtion, joka tukea tarjoaa, tulisi asian suhteen toimia. Vastaus väitteeseen ilmaisisi arvioivaa asennetta. Kaksi muuta väitettä eivät kuitenkaan aseta vastaajia arvioimaan oikeita tai vääriä toimintatapoja vaan tietynlaisia ihmisiä. Väitteet käsittelivät sitä, ovatko työttömät vähemmän työntekoon motivoituneita työssäkäyviin verrattuna, sekä onnistuvatko työttömät saamaan ansaitsemattomia tukia. (Taulukko 3.) Vastaukset tällaisiin väitteisiin eivät ilmaise arvioivaan asenteeseen verrattavia käsityksiä vaan pikemminkin vastaajien kokemuksia ja uskomuksia työttömistä ihmisistä.

1. Työttömien halu ja valmius työntekoon on paljon alhaisempi kuin työssäkävillä.
  2. Monet työttömät onnistuvat saamaan etuuksia ja palveluita, joihin he eivät ole oikeutettuja.
  3. Niiden, jotka ovat aiheuttaneet ongelmansa itse päihteiden väärinkäytön tai huonon käytöksen vuoksi, pitäisi saada vähemmän tukea kuin nykyään.
- Vastausvaihtoehdot (kohdat 1–3): ”Vahvasti samaa mieltä”, ”samaa mieltä”, ”en samaa tai eri mieltä”, ”eri mieltä”, ”täysin eri mieltä” ja ”en tiedä”

Taulukko 3. Kaikkia Pohjoismaita edustavan artikkelin tutkittaville esitetyt väitteet, ja niille yhteiset vastausvaihtoehdot suomeksi käännettyinä (Blomberg ym. 2015).

Norjaa edustavan artikkelin (Joa ym. 2017) käsittelemässä tutkimuksessa oli kaksitoista kysymystä ja väitettä (Taulukko 4), ja kaikki viisi vastausvaihtoehtoa, joilla vastaajat määrittivät, olivatko he samaa vai eri mieltä, otettiin huomioon analyysissä. Asenteen määritelmän puuttessa nämä kysymykset ja väitteet ovat jälleen ainoa tapa tulkita tutkimuksen ymmärrystä asenteen määritelmästä. Vastaajille esitettiin esimerkkitilanteita, joilla tutkittiin vastaajien reaktioita sekä mielipiteitä koskien tahdosta riippumatonta hoitoa. Vain kolme ensimmäistä kysymystä koski ihmisten mielipiteitä hoidon nykyisestä luotettavuudesta ja riittävydestä tai sitä, keitä yhteyshenkilöitä vastaajilla oli mielenterveyden kriisitilanteissa. Suurin osa oli väitteitä, jotka asettivat vastaajat arvioimaan heidän mielestään hyvää toimintaa erilaisissa tilanteissa. (Taulukko 4.) Väitteiden avulla esimerkiksi tiedusteltiin, onko tahdosta riippumaton hoito tarpeel-

1. Missä määrin olet varma, että saisit välttämätöntä terveydenhuoltoa, jos sinulle kehittyisi mielenterveyshäiriö?
Vastausvaihtoehdot: Viisi vastausluokkaa asteikolla "erittäin vahva luottamus" – "hyvin heikko luottamus" *
2. Jos joku lähisukulaisesi saisi mielenterveyshäiriön, jota et kestäisi itse, keneen ottaisit yhteyttä? *
3. Vaikuttaako sinusta, että mielenterveyspalveluissa otetaan potilaita tahdosta riippumattomaan hoitoon liian vähän, liikaa tai ei kumpaakaan? *
Vastausvaihtoehdot (kohdat 4–11): Viisi vastausluokkaa asteikolla "täysin samaa mieltä" – "täysin eri mieltä" **
4. Tahdosta riippumaton hoito psykiatrisissa mielenterveyspalveluissa on joskus tärkeää, jotta voidaan suojella viattomia ihmisiä vaaralta ja vahingoittumiselta.
5. Haluaisin jonkun ottavan vastuun siitä, että saan tehokasta hoitoa, jos minulle kehittyä vakava mielenterveyshäiriö, joka tekee minut kyvyttömäksi huolehtimaan itsestäni.
6. Jos joku, jolla on vakava mielisairaus naapurustossani, olisi uhkaava/tai pelottava muita kohtaan, oletko samaa vai eri mieltä, että hänet pitäisi lähettää jopa psykiatriseen tutkimukseen vastoin hänen tahtoaan?
7. Jos perheenjäsen ilmaisisi aikomuksensa tehdä itsemurha vakavan masennuksen takia, enkä pystyisi itse käsittelemään tilannetta, veisin hänet psykiatriseen tutkimukseen jopa vastoin hänen tahtoaan.
8. Jos jollekin lähisukulaisistasi kehittyisi dementia, oletko samaa vai eri mieltä siitä, että hänet pitäisi lähettää psykiatriseen tutkimukseen jopa vastoin hänen tahtoaan?
9. Jos jollekulle läheiselleni kehittyisi vakava mielenterveyshäiriö/psykiatrinen häiriö, esim. skitsofrenia, ja hän kieltäytyisi vapaaehtoisesta hoidosta, allekirjoittaisin paperit, jotta henkilö saataisiin silti hoitoon.
10. Psykoosi on vakava mielenterveyshäiriö, johon liittyy sekavuutta tai häiriöitä todellisuuden käsityksessä. Jos jollakulla lähisukulaisistani olisi psykoosi ja eivät haluaisi saada hoitoa vapaaehtoisesti, varmistaisin, että he saisivat tätä hoitoa tahdostaan riippumatta.
11. On tärkeää, että palveluiden käyttäjät, joilla on kaksisuuntainen mielialahäiriö, jotka saattavat maanisten jaksojen aikana toimia harkitsemattomasti ja tehdä kohtuuttomia asioita, kuten kaikkien rahojensa käyttäminen, suurien velkojen ottaminen, omaisuuksien luovuttaminen, itsensä tai perheensä häpäiseminen tai itsensä suureen vaaraan asettaminen, tulee hoitaa ja saada hoitoa – jopa vastoin heidän omaa tahtoaan.

12. Nuorilla, jotka käyttävät huumeita, kuten amfetamiinia ja kannabista, kehittyy joskus vakavampia psykoottisia häiriöitä. Näille nuorille olisi tarjottava hoitoa, vaikka he eivät sitä haluaisi. *

Taulukko 4. Norjaa edustavan tutkimuksen tutkittaville esittämät kysymykset ja väitteet sekä niiden vastausvaihtoehdot kuten ne oli artikkelissa esitelty ja suomeksi käännettyinä (Joa ym. 2017). *Artikkelissa ei esitelty tarkkoja vastausvaihtoehtoja. **Tarkkoja vastausvaihtoehtoja ei määritelty.

lista yleisen turvallisuuden ylläpitämiseksi, tai ilmoittaisivatko vastaajat perheenjäsenen, lähi-sukulaisen tai läheisen psykiatriseen hoitoon vasten heidän tahtoaan erilaisissa kriiseissä esimerkiksi masennuksen takia. Nämä väitteet viittaavat vahvasti arvioivaan asenteeseen. Vastaa-jat joutuvat arvioimaan sekä omaa että muiden, tässä tapauksessa psykiatrisesta hoidosta vas-taavien ihmisten, toimintaa. Tahdosta riippumattoman hoidon käsite pakottaa arvioimaan, mikä on oikea tapa toimia. Koska asennetta ei kuitenkaan määritellä, ei tässä tutkielmassa voida täy-sin todeta, että Norjaa edustavan artikkelin (Joa ym. 2017) tekijät ymmärtävät asenteen juuri arvioivana, vaikka operationalisointi siihen viittaisikin.

Ruotsia edustavan artikkelin (Nilsen ym. 2019) tutkimuksessa käytettiin teemahaastattelua. Se myös sisälsi määritelmän asenteelle, mutta kyseinen määritelmä ei vastannut arvioivaa asen-netta. Tutkielman tapa operationalisoida käsite voi kuitenkin vielä kertoa jotain uutta. Valitet-tavasti artikkelissa ei esitellä teemahaastatteluiden kysymyksiä, vaan ne kuvaillaan yleistajui-sesti. Kysymysten kerrotaan koskeneen yleisiä tilanteita tarkempien yksittäistapausten sijaan. Vastaajilta kysyttiin sekä muutoksista ruotsalaisessa terveydenhuollossa että heidän reaktiois-taan kyseisiin muutoksiin. Kysymysten kuvailuista käy ilmi tutkijoiden oletus siitä, että haas-tateltavien vastaukset muutoksista yleensä ilmaisisivat heidän asenteitaan, jotka sitten olisivat yhteydessä heidän itse kertomiinsa reaktioihin. Kuten artikkelin kolmiulotteinen määritelmä, operationalisointikaan ei viittaa tämän tutkielman vertailukohteena käyttämään arvioivaan asenteeseen. Ruotsia edustavassa artikkelissa (Nilsen ym. 2019) operationalisointi teemahaas-tattelun keinoin ilmaisee lähinnä sen, että kyseisen tutkimuksen kolmiulotteista näkökulmaa pidetään hyvänä tapana tutkia asioihin suhtautumista poikkitieteellisesti.

Norjaa edustavassa artikkelissa (Joa ym. 2017) esitelty operationalisointi viittaa siihen, että tut-kimuksen käsitys asenteesta vastaisi arvioivaa asennetta. Vain Tanskaa edustavassa artikkelissa

(Seibel & Renema 2022) sekä määritelmä että operationalisointi viittaavat käsitteen ymmärtämiseen juuri arvioivana. Varmuudella ei tässä tutkielmassa voida sanoa, millaisena asenne on koettu näissä analysoiduissa tutkimuksissa. Suurin ongelma analysoinnissa olikin se, että ilman asenteen määritelmää on vaikea todeta pelkän operationalisoinnin avulla, miten asenne oikeasti tutkimuksissa ymmärrettiin.

tahon toimintaa tietyn asian suhteen, mutta tämä silti vastaa arvioivaa asennetta, vaikkakin pienemmässä kontekstissa.

Suomea (Rissanen ym. 2024), Norjaa (Joa ym. 2017) sekä kaikkia Pohjoismaita (Blomberg ym. 2015) edustavissa artikkeleissa asenteen määritelmien puuttuessa tehtiin operationalisoinnin perusteella tulkintoja tutkijoiden tavasta ymmärtää käsite. Sekä Suomea (Rissanen ym. 2024) että kaikkia Pohjoismaita (Blomberg ym. 2015) edustavissa artikkeleissa operationalisointina toimineet kyselykysymykset eivät kuitenkaan viitanneet siihen, että asenne ymmärrettäisiin samoin kuin Voas (2014). Kysymykset keskittyivät enemmän mielipiteisiin tai tuntemuksiin erilaisia asioita kohtaan kuin toiminnan arvioimiseen. Pohjoismaita edustavan artikkelin (Blomberg ym. 2015) kolmesta kyselykysymyksestä yksi kuitenkin asetti vastaajat arvioimaan, kuinka paljon tukea työttömille pitäisi antaa, mutta kysymys oli muista poikkeava ja juuri nykyhetkeen rajattu. Se ei yksin riitä kertomaan, miten artikkelin kirjoittajat asenteen ymmärtävät, saati vastaako heidän ymmärryksensä juuri arvioivaa asennetta.

Norjaa edustavassa artikkelissa (Joa ym. 2017) määrittelemättä jätetyn asenteen operationalisointiin käytetyistä kahdestatoista kyselykysymyksestä useimmat kuitenkin edellyttivät vastaajilta toiminnan arvioimista. Tässä artikkelissa (Joa ym. 2017) määritelmä puuttuu, mutta operationalisointi silti viittaa siihen, että asenne ymmärrettäisiin juuri arvioivana. Valitettavasti ilman käsitteen määrittelyä ei voida olla varmoja siitä, miten artikkelin (Joa ym. 2017) kirjoittajat oikeasti ymmärtävät asenteen. Tämä tulos kuitenkin herättää toivoa siitä, että arvioivassa asenteessa on potentiaalia.

6. Johtopäätökset

Tämä tutkielma pyrki selvittämään, mitä asenne tarkoittaa sosiologiassa, ja mikä sen asema on nykytutkimuksessa. Katsaus historiaan kertoi, kuinka asenne on usein jäänyt muiden käsitteiden jalkoihin, mutta silti ansainnut jonkin verran huomiota. Selvisi, että vasta 2010-luvulla asenne todella ansaitsi paikan sosiologiassa, selvästi irti psykologiasta tai laajemmasta sosiaalitieteiden kontekstista. Viittä artikkelia (Blomberg ym. 2015; Joa ym. 2017; Nilsen ym. 2019; Rissanen ym. 2024; Seibel & Renema 2021) käsitelleen analyysin perusteella voidaan kuitenkin todeta, että asennetta ei aina kohdella kuin tieteellistä käsitettä. Se jätetään valitettavan usein kokonaan määrittelemättä.

Määritelmien puute antaa kuvan ilmiöstä, jota tiede tutkii vain saadakseen tietoa tarkemmin määriteltävistä asioista, kuten kansalaisten toiminnasta tai julkisten palveluiden kannatuksesta. Kun tämä määrittelemätön käsite sitten operationalisoidaan, ovat tulokset vaihtelevia. Asennetutkimuksessa tutkitaankin esimerkiksi mielipiteitä tai stigmoja. Ilman määritelmää, voidaan asenteen nimissä tutkia lähes mitä tahansa. Tämä voi heikentää tieteen luotettavuutta, jos nimellisesti samaa asiaa tutkivat tutkimukset käsittävät tuon yhdistävän terminsä kaikki eri tavoin. Toisaalta voidaan väittää myös, että asenne yleiskielisessä merkityksessään voi tehdä tieteestä helpommin lähestyttävää yhteiskunnallisella tasolla. Jos asenne nähdään yleisenä suhtautumisena, eikä sitä määritellä tarkasti, voivat siihen liittyvät tutkimukset olla kenties helpommin lähestyttäviä myös ei-akateemisille lukijoille.

Vaikuttaa siltä, että vaikka asenne on saanut oman sosiologisen määritelmänsä, sen käyttö ei ole vielä levinnyt. Asenne on määritelty kunnolla juuri sosiologian näkökulmasta vasta kerran, joten luonnollisesti lisää tutkimusta tarvitaan. Kokonainen tieteenala ei voi nojata yhteen määritelmään, ja vaikka historiakatsaus esitteli monia aikaisempiakin määritelmiä ja pohdintoja, nykytutkimus ei tunnu ottavan niistäkään mallia. Lisäksi asenne sidottiin historiassa useammin sosiaalitieteisiin, minkä voidaan tulkita viittaavan laajempaan tieteenalaan. Sosiaalitieteet voivat esimerkiksi sisältää psykologian ja sosiaalipolitiikan sosiologian lisäksi. Voidaan pohtia, tarvitseeko sosiologian erottautua muista sosiaalitieteistä omalla asenteen käsitteellä vai onko poikkitieteellisempi asenne parempi tutkimuksen kannalta. Toisaalta näiden ei pitäisi olla toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja. Tutkimusta tehdessä on aina hyvä olla vaihtoehtoja.

Tämän tutkielman pohjalta voidaan todeta kaksi asiaa. Ensimmäiseksi on selvää, että asenteen käsitteellä on paikka sosiologian tieteenalalla. Se on erotettu muista termeistä, kuten arvo tai motiivi, ja määritelty sosiologisesta näkökulmasta (Voas 2014). Toiseksi voidaan kuitenkin todeta, että tästä huolimatta asenteen käsitettä ei ymmärretä tämä tutkielman esittelemällä tavalla, eli arvioivana asenteena, pohjoismaisessa terveydenhuoltoa koskevassa asennetutkimuksessa. Asenne määritellään nykytutkimuksessa harvoin ja vielä harvemmin Voasin (2014) esittämällä tavalla. Koska sosiologia ei voi nojata yhteen määritelmään, olisi tämä määritelmä haastettava, mutta tätäkään ei ilmennyt tämän tutkielman analyysissä. Asenne esiintyy epämääräisenä työkaluna.

On kuitenkin rohkaisevaa katsoa tieteen historiaan ja löytää pohdintoja yhdestä käsitteestä monelta vuosikymmeneltä. On paljon syytä tutkia asennetta lisää ja ennen kaikkea määritellä se tarkemmin sekä haastaa ja kehittää aiempia määritelmiä. Asenteita tutkitaan jo paljon, joten on selvästi aika määritellä, mitä ne oikeastaan ovat. Vaikka asenne voi yleiskielisyytensä takia olla varsin mediaseksikäs termi, on tutkimuksen silti nojattava tieteellisiin käsitteisiin. Tarkka tieteellinen termi voi hieman pelottaa ei-akateemisia lukijoita, mutta toisaalta se voi myös herättää kiinnostusta. Kukapa ei haluaisi tietää, mikä on asenne. Tämä tutkielma on lopulta erittäin pieni katsaus asenteen käsitteeseen ja sen käyttöön sosiologiassa. Terveydenhuolto on vain yksi asenteiden monista mahdollisista kohteista, joten asenteen käsitteen käyttöä on tutkittava vielä laajemmin tieteenalan tasolla. On selvitettävä, kohdellaanko käsitettä eri tavalla, kun sosiologisen tutkimuksen kohteena ovat esimerkiksi maahanmuuttoon tai vapaaehtoistyöhön kohdistuvat asenteet. Vain tulevaisuus voi kertoa, pitääkö asenne tieteellisen puolensa vai jääkö se vain yleiskieliseen sanakirjaan.

Lähteet

Tieteelliset lähteet

Historiakatsaus

- Alwin, D. F., & Krosnick, J. A. (1991). The Reliability of Survey Attitude Measurement: The Influence of Question and Respondent Attributes. *Sociological Methods & Research*, 20(1), 139–181. <https://doi.org/10.1177/0049124191020001005>
- Bernard, L. L. (1917). A Theory of Rural Attitudes. *The American Journal of Sociology*, 22(5), 630–649. <https://doi.org/10.1086/212667>
- Cohen, P. S. (1966). Social Attitudes and Sociological Enquiry. *The British Journal of Sociology*, 17(4), 341–352. <https://doi.org/10.2307/589181>
- Day, D. (1940). Methods in Attitude Research. *American Sociological Review*, 5(3), 395–410.
- LaPiere, R. T. (1938). The Sociological Significance of Measurable Attitudes. *American Sociological Review*, 3(2), 175–182. <https://doi.org/10.2307/2084249>
- Mead, G. H., & Morris, C. W. (1934). *Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. The University of Chicago Press.
- Oskamp, S., & Schultz, P. W. (2005). *Attitudes and opinions* (3rd ed.). L. Erlbaum Associates.
- Rose, A. M. (1956). Sociology and the Study of Values. *The British Journal of Sociology*, 7(1), 1–17. <https://doi.org/10.2307/588127>
- Schuman, H., & Johnson, M. P. (1976). Attitudes and Behavior. *Annual Review of Sociology*, 2(1), 161–207. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.02.080176.001113>
- Thurstone, L. L. (1928). Attitudes Can Be Measured. *The American Journal of Sociology*, 33(4), 529–554. <https://doi.org/10.1086/214483>
- Voas, D. (2014). Towards a Sociology of Attitudes. *Sociological Research Online*, 19(1), 1–13. <https://doi.org/10.5153/sro.3289>

Analyyssiaineisto

- Blomberg, H., Kallio, J., Kroll, C., & Saarinen, A. (2015). Job Stress among Social Workers: Determinants and Attitude Effects in the Nordic Countries. *The British Journal of Social Work*, 45(7), 2089–2105. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu038>
- Joa, I., Hustoft, K., Anda, L. G., Brønnick, K., Nielssen, O., Johannessen, J. O., & Langeveld, J. H. (2017). Public attitudes towards involuntary admission and treatment by mental health services in Norway. *International Journal of Law and Psychiatry*, 55, 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2017.09.002>
- Nilsen, P., Schildmeijer, K., Ericsson, C., Seing, I., & Birken, S. (2019). Implementation of change in health care in Sweden: a qualitative study of professionals' change responses. *Implementation Science*, 14(1), 51–51. <https://doi.org/10.1186/s13012-019-0902-6>
- Rissanen, P., Jurvansuu, S., & Jalava, J. (2024). Mielenterveys ja nimby: suomalaisen väestön suhtautuminen mielenterveysongelmiin. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 61(1). <https://doi.org/10.23990/sa.125924>
- Seibel, V., & Renema, J. A. J. (2021). Migrants' and Natives' Attitudes toward Public Healthcare Provision in Denmark, Germany, and the Netherlands. *International Journal of Public Opinion Research*, 33(1), 118–135. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edaa024>

Muut tieteelliset lähteet

- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality : a treatise in the sociology of knowledge*. Penguin.
- Jenkins, R. (2014). *Social identity* (4th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315887104>
- Sayer, R. A. (2011). *Why things matter to people : social science, values and ethical life* (1st ed.). Cambridge University Press.

Ei-tieteelliset lähteet

- Kotimaisten kielten keskus & Kielikone Oy. (2024). *Asenne*. Kielitoimiston sanakirja. Viitattu 21.4.2025 osoitteesta: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/asenne?searchMode=all>